

**EVREINOV N. – TEATRALITATEA ȘI MONODRAMA CA O
PROIECȚIE A SUFLETULUI PERSONAJULUI CENTRAL ÎN LUMEA
EXTERIOARĂ**

**EVREINOV N. – THEATRICALITY AND MONODRAMA AS A
PROJECTION OF THE CENTRAL CHARACTER'S SOUL INTO THE
OUTSIDE WORLD**

OLGA TRIBOI¹⁶,

doctorandă,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0009-0003-8458-6706>

SVETLANA TÎRȚĂU¹⁷,

doctor, profesor universitar,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0001-9619-5137>

CZU 792.07(470)

792.01

DOI <https://doi.org/10.55383/ca2024.13>

Nikolai Evreinov a fost una dintre personalitățile teatrului rus care a activat la începutul sec. XX. Perioada în care Evreinov a studiat originile artei prin prisma teatralității a fost epoca spargerii fundamentelor și principiilor teatrului contemporan. Laitmotivul căutărilor teoretice ale lui Evreinov a fost tocmai teatralitatea vieții, iar teatrul a fost un mijloc de a transforma realitatea în ceva mai impresionant decât viața însăși. În 1908 Evreinov a citit rezumatul Introducerii în monodramă la Centrul literar și de artă din Moscova, în care a conturat principiul teoriei sale teatrale. Conform teoriei monodramei lui Evreinov, monodrama presupune derularea unor evenimente scenice, proiectate prin conștiința protagonistului. Potrivit lui Evreinov, monodrama este o proiecție a sufletului personajului central în lumea exterioară.

¹⁶ E-mail: olgagutu22@gmail.com

¹⁷ E-mail: tartausvetlana2022@gmail.com

Cuvinte-cheie: Evreinov, *Introducere în monodramă*, monodrama, teatralitate, teatralizarea vieții, teoriile lui Evreinov

Nikolai Evreinov was one of the personalities of the Russian theater at the beginning of the 20th century. The period in which Evreinov studied the origins of art through the prism of theatricality was the era of breaking the foundations and principles of contemporary theater. The leitmotif of Evreinov's theoretical searches was precisely the theatricalization of life, and the theater was a means of transforming reality into something more impressive than life itself. In 1908, N. Evreinov read the summary of Introduction to Monodrama in the Moscow Literary and Art Circle, in which he outlined the principle of his theatrical theory. According to Evreinov's theory of monodrama, monodrama involves the unfolding of scenic events, projected through the consciousness of the protagonist. According to Evreinov, monodrama is a projection of the central character's soul into the outside world.

Keywords: Evreinov, *Introduction to Monodrama*, monodrama, theatricality, theatricalization of life, Evreinov's theories

Introducere

Nikolai Nikolaevici Evreinov (1879-1953) a fost un dramaturg, regizor și teoretician teatral rus, activ în perioada modernă a sec. XX. S-a remarcat prin abordările sale neconvenționale și teoriile inovatoare despre teatru, contribuind semnificativ la dezvoltarea teatrului rus și mondial, cu toate acestea, nu i s-a acordat niciodată meritul cuvenit. Absența unei evaluări riguroase și extinse a vastei producții creative a lui Evreinov i-a orbit pe critici față de importanța ideilor sale cu privire la esența teatrului. În timp ce nume precum Stanislavski, Meyerhold, Strindberg, Piscator, Brecht, Artaud, Craig și chiar ruși mai puțin cunoscuți, Vakhtangov și Tairov, au devenit cu toții nume de referință în istoria teatrului experimental și inovator, Evreinov a rămas în umbră.

Există puține lucrări dedicate direct artistului Evreinov, ele au fost scrise la mijlocul anilor 1920. Dintre acestea, cartea profesorului B.V. Kazansky–*Metoda teatrului (analiza sistemului Evreinov)* (1925). Studiile și articolele moderne examinează, în principiu, aspecte individuale ale operei sale, fie în relație cu alte nume și probleme, fie ca parte a unui context cultural și istoric mai larg. E.A. Znosko-Borovsky, cercetător al teatrului rus contemporan, a remarcat, în același an, că Evreinov construiește un întreg sistem filozofic.

Vladislav Ivanov s-a apropiat de fenomenul teoreticianului Evreinov. Articolele sale (2009) introduc conceptul de teatralitate în contextul nu numai al fenomenelor artistice, ci și al avangardei teatrale al sec. XX.

Claudia Pieralli în cartea *Gândirea estetică a lui Nikolai Evreinov între teatralitate și „poetica revelației”* (2015) propune o analiză a gândirii estetice a regizorului, dramaturgului, teoreticianului teatrului și istoricului, filozofului și teoreticianului artei N.N. Evreinov. Totuși, teoria teatrală a lui Evreinov a devenit una dintre cele mai profunde manifestări ale spiritului creativ printre fenomenele surprinzătoare ale mării epoci teatrale într-o perioadă în care relația

dintre artă și viață a fost regândită. Teoria monodramei a lui Evreinov a atras atenția multor critici și scriitori celebri de la începutul secolului trecut din Rusia și Europa, deoarece a reflectat și a formulat logic căutările multor dramaturgi inovatori și a oferit o cale de ieșire din criza teatrală. N.N. Evreinov scrie piese de teatru, articole, desenează, compune muzică, cântă la pian, regizează. În articol Evreinov este cercetat ca regizor și scriitor despre teatru.

Teatralitatea este esența teatrului

Teoria teatrală a lui Evreinov s-a dovedit a fi uitată la începutul secolului XXI. Evreinov este amintit ca istoric al teatrului, ca director și creator al *Teatrului Antic*, ca dramaturg și regizor al *Oglinzii Strâmbe*. Toate acestea sunt doar o mică parte din întreaga moștenire diversă pe care a lăsat-o Evreinov. Și totuși, cel mai important lucru din opera sa este teoria teatrului, dezvoltată la începutul secolului XX și formulată în lucrările *Introducerea în monodramă*, *Teatrul ca atare*, în trilogia *Teatru pentru sine*, *Demonul teatralității* și altele.

Criticii de teatru, istoricii, filozofii – contemporanii lui Evreinov, au văzut în teoria sa un anumit program filozofic, o regândire și o dezvoltare a filozofiei vieții, reformulată într-o filozofie a teatrului. B.V. Kazansky a publicat în 1925 un studiu special al teoriei lui Evreinov, în care a confirmat universalitatea principiilor și conceptelor lui Evreinov: „Teatralitatea devine principiul fundamental al ființei, prezumția supremă și universală a culturii personalității, căci numai în ea, ca principiu al creării a ceva nou și personal, se află atât afirmarea personalității cât și mișcarea istoriei în general” [1].

E.A. Znosko-Borovsky, cercetător al teatrului rus contemporan, a remarcat, în același an, că Evreinov „construiește un întreg sistem filozofic” [2]. Evreinov este nu doar un critic de teatru, ci autorul unui sistem original, al cărui subiect nu este arta ca atare și nici impactul artei asupra vieții umane. Subiectul său este omul și viața lui. De aceea concluziile sale se încadrează ușor și organic în contextul general al gândirii filozofice a secolului XX.

În articolul *Apologie pentru teatralitate*, publicat în 1908, Nicolai Evreinov a afirmat un alt concept al relației dintre *teatru* și *viață*. Pe parcursul anilor 1910 a fost dezvoltat constant de autor în numeroase volume de manifest. Vladislav Ivanov a scris că „Evreinov a dezvoltat metafora barocă a *theatrum mundi* într-un concept coerent, actualizat” [3].

Evreinov este una dintre acei oameni de teatru care s-au disociat decisiv de naturalism, au întreprins o companie acerbă împotriva lui. După părerea lui Evreinov, declinul teatrului se datorează anume dorinței de a reflecta naturalul.

După părerea Claudiei Pieralli, „teatralitatea la Evreinov arată o dublă dimensiune a existenței: pe de o parte, ea constituie materialul esențial al artei scenico-dramatice, care, în termeni tehnici, se traduce printr-un accent pe rolul actorului și într-o scenografie convențională (teatralitate scenică). Pe de altă parte, este o prerogativă firească a spiritului și psihicului uman, și posibilitatea de a face ceva „ciudat”, obișnuit” [4 p. 75].

Evreinov este convins că esența teatrului este teatralitatea, iar fără teatralitate nu există teatru. Dimpotrivă, spectacolul poate să nu fie prezentat într-o clădire de teatru, atâta timp cât această teatralitate este prezentă. Adevărat, Evreinov nu dă acestui concept sensul care i se atribuie de obicei, îl adâncește și construiește un „întreg sistem filozofic” pentru a-i dezvălui și fundamenta adevăratul sens. După Evreinov, teatrul satisface nevoia noastră de teatralitate și crește din ea. Această nevoie aparține categoriilor de instincte primare, precum sexul, foamea etc. și, prin urmare, este pre-estetică. Înainte de orice conștiință sau înțelegere a frumosului, instinctul de teatralitate trăia deja în om. Când un sălbatic s-a împodobit cu o pană sau cu pielea unui animal ucis, sau își atârna un colier de dinți în jurul gâtului, nu o făcea din motive estetice, ci din motive teatrale: voia să nu fie mai frumos, ci mai teatral, fiind mânat nu de setea de frumos, ci de instinctul de transformare. Esența teatralității este opusul artei, deoarece aceasta din urmă ține să exprime personalitatea creatorului, în timp ce teatralitatea este dorința de a se schimba, de a fi diferit.

Ca orice instinct, teatrul este universal și niciun popor nu se poate lipsi de el, nu poate rămâne străin de el, oricât de scăzut ar fi nivelul de dezvoltare la care s-ar afla. Și, ca cel mai nou apologet al teatralității, Evreinov analizează datele antropologice disponibile, examinează triburile primitive cunoscute, pentru a se convinge pe sine și pe alții de validitatea acestei afirmații. Acest instinct nu dispare odată cu civilizația, dimpotrivă, cele mai strălucite ere ale istoriei sunt asociate cu înflorirea teatralității. Era un adevărat teatru curtea lui Ludovic al XIV-lea la Versailles, cu ceremoniile, recepțiile, toaletele. Napoleon părea să fie un actor de primă clasă, pentru care lumea întreagă era scena lui. Evreinov considera că teatrul este peste tot, nu doar în clădirile teatrului, deoarece acesta poate fi mai plictisitor decât viața.

Prin urmare, tendința teatrului spre naturalețe și simplitate este o persecuție a însăși esenței artei teatrului. Evreinov susține că atunci când un spectator merge la teatru, este tocmai din dorința de a ieși din propria personalitate, de a o dizolva în personaje. Când un tânăr actor cere să joace pe scenă, este mânat de aceeași dorință, de a renunța la personalitatea sa concretă de dragul unor măști pe care teatrul permite să le îmbrace și care sunt adevăratele entități inteligibile. Teatrul adevărat nu are nevoie de producții complexe, mașini voluminoase, decorațiuni luxuriante: atunci când publicul are puțină imaginație, când

instinctul lor pentru teatralitate nu este zdrobit și înăbușit, apoteoza acestuia poate deveni o scenă complet goală pe care va avea loc spectacolul, misterul transformării.

Evreinov nu considera ca teatrul să fie transpus pe scenă, ci ca teatrul să fie transpus în viață. *Teatralizarea vieții* – este sloganul lui Evreinov, este sarcina sociologică pe care o încredințează teatrului. „Sunt un arlechin și voi muri un arlechin”, spune el. „A deveni croitor al Majestății Sale Doamna Viață este o carieră mai de invidiat decât cea pe care o am”. El ar dori să „îmbrace Viața în haine de sărbătoare” [5], să o coloreze în culorile teatrului, să o readucă la teatralitatea de odinioară. Acest lucru va face viața nu doar mai frumoasă, ea va deveni mai ușoară: teatrul va vindeca rănilor pe care le provoacă viața.

Dacă teatralitatea transformă viața, atunci în teatru o persoană (un actor) își dezvăluie liber impulsurile și dorințele subconștiente. Evreinov dezvoltă idei de terapie prin teatru care anticipează diverse tehnici bazate pe psihanaliză. Teatrul, potrivit lui Evreinov, aduce o vindecare reală, rezolvă probleme umane care nu pot fi rezolvate în niciun alt mod.

Monodrama

Potrivit lui Evreinov, fiecare piesă ar trebui să fie o dramă sau o comedie a unui personaj, a eroului central. Asta nu înseamnă că piesele nu ar trebui să aibă mai mult de un personaj, dar toate ar trebui prezentate dintr-un singur punct de vedere, și anume din punctul de vedere al eroului, în funcție de atitudinea acestuia față de ei. Vorbind despre *monodramă*, Evreinov susține că „... forma de creativitate scenic-dramatică, în care ar trebui să fie îmbrăcată o dramă perfectă, este o dramă care „devine propria drama”, adică drama fiecăruia dintre spectatori” [6].

Prin *monodramă* s-a înțeles un gen de operă predominant melodramatică, care a fost interpretată de la început până la sfârșit de un singur actor. Această *artă*, cum îi zice Evreinov, este de origine foarte veche. Fondatorul ei este Thespis, care în urmă cu mai mult de 2.500 de ani, după ce a compus piese după un plan binecunoscut cu mai multe personaje, a început de unul singur să le întruchipeze pe scenă cu ajutorul măștilor de în și a costumelor caracteristice create de el. Cele mai multe dintre mențiunile ulterioare ale monodramei, atât în studiile literare și teatrale rusești cât și străine, au fost asociate cu numele lui N. Evreinov. Sunt în mare măsură controversate și nu sunt întotdeauna obiective.

În ceea ce privește monodrama lui Evreinov, este important de menționat că acesta a abordat diferite aspecte ale teatrului, dar nu a fost cunoscut pentru dezvoltarea sau promovarea monodramei în sensul tradițional al unui singur actor, care interpretează întreaga piesă. Evreinov ar dori să vadă *monodrama* ca un concept diferit de prezentare dramatică.

Acest gen de performanță dramatică prezintă pe scenă lumea din jurul personajului așa cum este percepută de actor în orice moment al existenței sale scenice, încercând să comunice spectatorului cât mai pe deplin starea psihică a personajului. Transformarea unui spectacol de teatru într-o dramă determină o experiență care în momentul actului scenic transformă o dramă străină în „propria drama”.

Potrivit lui Evreinov, piesa este percepută doar atunci când privitorul se simte participant la ceea ce se întâmplă pe scenă. Dacă acest lucru nu se întâmplă, spectacolul rămâne doar un „spectacol”. Monodrama recrează lumea interioară a eroului: „Performanța externă trebuie să fie o expresie a performanței interne” [7]. Toate obiectele trebuie recreate pe scenă precum sunt percepute de personajul principal. Un artist de pe scenă poate să abandoneze personajul, să se adreseze direct spectatorului, să înfățișeze stări umane care nu au legătură între ele și să creeze imagini care nu seamănă cu viața.

Monodrama necesită o direcționare corespunzătoare. Regizorul trebuie să reușească să îmbine *Eul* personajului principal cu *Eul* publicului. În mod ideal experiența de pe scenă și din sală ar trebui să devină una. Un exemplu de monodramă ca o reprezentare a lumii interioare a eroului este *Hamlet* a lui Gordon Craig la Teatrul de Artă din Moscova (1911) [8].

Evreinov a scris monodrame, care au fost puse în scenă în diferite teatre. Posedând în mare măsură autoironie, Evreinov a creat o parodie a monodramei – *În culisele sufletului*, care a făcut înconjurul teatrelor lumii. Dramaturgia lui Evreinov se caracterizează prin comunicarea dintre actori și public, stabilirea unei arlequinade pe scenă, ea denotă ideea de teatralitate în viață. Este de menționat că monodramele lui Evreinov de la Teatrul *Oglinda Strâmbă* sunt parodii, principiile sale regăsindu-se aplicate, în special, în genul comic.

Mijloacele scenice de exprimare a experienței dramatice se reduc, după cum știm, în primul rând, la cuvinte. Dacă nu există nici o modalitate de a te exprima în cuvinte, rămân gesturile. Gesticulația artistică și expresivă este un limbaj comun tuturor raselor umane, expresiile faciale, în sensul larg al cuvântului, adică arta de a reproduce cu propriul corp mișcărilor care ne exprimă emoțiile și sentimentele. Charles Aubert [9] notează că expresiile faciale sunt, în primul rând, elementul principal al teatrului, deoarece reprezintă acțiunea. Astfel, susține Evreinov, spectatorul este încurajat, conform legii imitației, să împărtășească aceleași sentimente ale căror semne le vede. Și această ultimă împrejurare este cea mai semnificativă în teatru, deoarece, condiționând empatia cu actorul, stabilește astfel conversia *dramei străine de mine în drama mea*. Astfel, principiul de bază al monodramei este principiul identității spectacolului de scenă cu interpretarea actorului. Cu alte cuvinte, performanța externă să fie o expresie a performanței interne.

Monodrama îl obligă pe fiecare dintre spectatori să ia poziția actorului, să-și trăiască viața, simțindu-se ca el, să gândească iluzoriu, să vadă, să audă la fel ca și actorul. A transforma privitorul într-un actor iluzoriu este sarcina principală a monodramei. Pentru a face acest lucru, trebuie să existe în primul rând un subiect de acțiune pe scenă și nu numai din motivele expuse chiar de la început, ci și pentru că monodrama își propune să ofere o performanță externă care să corespundă performanței interne a subiectului acțiunii.

Potrivit memoriilor contemporanilor, doctrina monodramei a câștigat popularitate în Polonia, unde, după revoluția din 1917, N.N. Evreinov nu numai că a realizat în scenă piesele sale, dar a ținut și prelegeri. Urmașii săi au fost Y. Osterva, K. Borovsky, profesorul de teatru Limanovsky, precum și regizorul M. Shpakevici. Cu părere de rău, situația politică a avut un efect nefavorabil, în teatrologia poloneză nu se regăsesc recenzii critice ale doctrinei monodramei, dar le-au aplicat activ în practica lor teatrală. Moștenirea lui N. Evreinov a fost interpretată în teatrul lui E. Grotowski, care a devenit una dintre figurile de frunte ale scenei străine moderne, ceea ce demonstrează validitatea judecăților tuturor criticilor lui N. Evreinov cu privire la lunga viață a teoriei sale.

Concluzii

În articol sunt analizate teoriile lui N.N. Evreinov despre teatralitate și monodramă. Una dintre cele mai notabile contribuții ale teoreticianului rus a fost teoria și practica teatrului spectacolului total, pe care a dezvoltat-o și promovat-o intens. El a susținut ideea că teatrul ar trebui să depășească limitele teatrale tradiționale și să devină un eveniment global, implicând toate simțurile spectatorilor și transcendând granițele obișnuite ale scenei.

În urma cercetării lucrărilor teoreticienilor precum: B.V. Kazansky, E.A. Znosko-Borovsky, V. Ivanov, C. Pierallințelegem că Evreinov nu este doar un critic de teatru, ci autorul unui sistem original, al cărui subiect nu este doar arta ca atare și nici impactul artei asupra vieții umane; subiectul său este omul și viața lui pe pământ. De aceea concluziile sale se încadrează ușor și organic în contextul general al gândirii filozofice a secolului XX.

Din afirmațiile lui Evreinov putem concluziona că teatralizarea vieții nu este conceptul propriu-zis de teatru. Teatralizarea vieții este un concept filozofic care explică natura umană, principiile ordinii mondiale și calea evoluției ulterioare a umanității.

Potrivit lui Evreinov, piesa este percepută doar atunci când privitorul se simte ca un participant la ceea ce se întâmplă pe scenă. Dacă acest lucru nu se întâmplă, spectacolul rămâne doar un „spectacol”. Monodrama recrează lumea interioară a eroului: „Performanța

externă trebuie să fie o expresie a performanței interne”, cu alte cuvinte, monodrama este ca o *proiecție a sufletului* personajului central în lumea exterioară.

Evreinov a avut o influență semnificativă asupra teatrului contemporan, deschizând calea pentru inovații și experimente creative în domeniul artelor spectacolului. Deasemenea, a fost unul dintre primii teoreticieni care a examinat și a promovat ideea teatrului psihologic și a explorat conexiunile dintre teatru și psihologie, accentuând impactul emoțional și mental pe care îl poate avea teatrul asupra spectatorilor.

Referințe bibliografice

1. КАЗАНСКИЙ, Б.В. *Метод театра: (анализ системы Н. Н. Евреинова)* [online]. [accesat 10 oct. 2023]. Disponibil: <https://search.rsl.ru/ru/record/01008534542>
2. ЗНОСКО-БОРОВСКИЙ, Е.А. *Русский театр начала XX века* [online]. Прага: Пламя. 1925. [accesat 10 oct. 2023]. Disponibil: https://krispen.ru/knigi/znosko-borovskij_01.docx
3. ИВАНОВ, В.В. *О ретееатрализации театра к театральной антропологии* [online]. [accesat 23 oct. 2023]. Disponibil: <http://nrgumis.ru/articles/148/>
4. PIERALLI, C. *Il pensiero estetico di Nikolaj Evreinov tra teatralità e 'poetica della rivelazione'* [online]. Firenze: Firenze University Press, 2015, p. 75. ISBN 978-88-66-55-946-7 [accesat 10 oct. 2023]. Disponibil: <http://digital.casalini.it/9788866559467>
5. ЕВРЕЙНОВ, Н.Н. *Демон театральности* [online]. М: СПб: Летний сад, 2002. ISBN 5-94381-017-X [accesat 11 oct. 2023]. Disponibil: <https://archive.org/details/demonteatralnost0000evre/page/n7/mode/2up>
6. ЕВРЕЙНОВ, Н.Н. Введение в монодраму [online]. В: *Lib.ru/Классика*: [site] [accesat 13 oct. 2023]. Disponibil: http://az.lib.ru/e/ewreinow_n_n/text_0070oldorfo.shtml
7. МАКСИМОВ, В. *Философия театра Николая Евреинова* [online]. [accesat 12 oct. 2023]. Disponibil: <https://history.wikireading.ru/397177>
8. Гамлет в постановке Гордона Крэга. Театральная хроника [online]. В: *КИНО-ТЕАТР.РУ*: [site]. 23 dec. 1911 [accesat 12 oct. 2023]. Disponibil: <https://www.kino-teatr.ru/teatr/history/y1911/>
9. AUBERT, C. *The art of pantomime* [online]. London: Allen & Unwin, 1927 [accesat 10 oct. 2023]. Disponibil: <https://archive.org/details/artofpantomime00aube/page/n11/mode/2up>